

اتحادیه اروپایی

دکتر سعید خالوزاده

تهران

۱۳۸۳

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

خالوزاده، سعید، ۱۳۴۲ -
 اتحادیه اروپایی / سعید خالوزاده. — تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی
 دانشگاهها (سمت)، ۱۳۸۳.
 هـ: ۳۲۶ ص. — («سمت»: ۸۶۲: علوم سیاسی؛ ۳۰)
 ISBN 964-459-907-1
 بها: ۱۷۰۰۰ ریال.
 س.ع. به انگلیسی: Saeed Khaloozadeh. European Union.
 فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
 کتابنامه: ص. ۳۲۰، ۳۲۶.
 ۱. اتحادیه اروپا. ۲. اتحادیه اروپا — روابط خارجی. ۳. اتحادیه اروپا — روابط
 خارجی — ایران. الف. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
 ب. عنوان.
 ۲ الف ۲ خ / JN ۳۰ ۳۴۱/۲۴۴۲
 کتابخانه ملی ایران
 ۸۳۰۳۷۹۸۸م

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

اتحادیه اروپایی

دکتر سعید خالوزاده

چاپ اول: زمستان ۱۳۸۳

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی و چاپ: سمت

قیمت: ۱۷۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل
 توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

آدرس ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،
 روبروی پمپ گاز، کدپستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۲-۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و جز اینها برای «سمت» محفوظ
 است (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است).

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنایی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم پردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید بتدریج و پس از انتقادهای و یادآوریهایی پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری دریغ نورزند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته علوم سیاسی در مقطع کارشناسی ارشد به عنوان منبع اصلی درس مطالعات منطقه ای به ارزش ۱ واحد تدوین شده است. امید می رود که علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	بخش اول: روند تاریخی شکل گیری اتحادیه اروپایی و اصلاحات ساختاری در آن
۹	فصل اول: روند تاریخی شکل گیری اتحادیه اروپایی
۹	۱. همگرایی تاریخی در اروپا
۱۳	۲. همگرایی اقتصادی در اروپا
۱۶	۳. همگرایی سیاسی در اروپا
۲۱	۴. حرکت به سمت اتحادیه اروپایی
۲۳	الف) پیمان ماستریخت: گامی بلند در راستای وحدت اروپا
۲۹	ب) پیمان شنگن: اروپای بدون مرز
۳۶	ج) منشور اجتماعی اروپا: برابری حقوق اجتماعی
	فصل دوم: قانون اساسی اروپا؛ اصلاحات ساختاری در اتحادیه اروپایی
۳۹	۱. اصلاحات ساختاری در اتحادیه اروپایی
۴۳	الف) لزوم اصلاحات ساختاری در اتحادیه اروپایی
۴۴	ب) تحول در ساختار اتحادیه اروپایی
۴۸	۲. وظایف مجمع تنظیم قانون اساسی اروپا
۵۰	۳. تصویب پیش نویس قانون اساسی اتحادیه اروپایی
۵۳	۴. سرفصلهای مندرج در پیش نویس قانون اساسی اتحادیه اروپایی
۵۷	بخش دوم: ساختار تشکیلاتی و نهادهای اصلی اتحادیه اروپایی
	فصل اول: ساختار شورای اتحادیه اروپایی
۶۴	۱. شورای اتحادیه اروپایی
۶۴	

۶۴	الف) شورای سران اتحادیه اروپایی
۶۵	ب) شورای وزیران و تشکیلات آن
۷۰	۲. ریاست دوره‌ای در اتحادیه اروپایی
۷۲	ریاست و مکان برگزاری جلسات شورا
۷۳	۳. قانونگذاری در اتحادیه اروپایی
۷۳	ساختار تصمیم‌گیری در اتحادیه اروپایی
۷۶	فصل دوم: ساختار کمیسیون اروپایی
۸۰	۱. اعضای کمیسیون اروپایی
۸۱	تعیین رئیس کمیسیون و کمیسیونرها
۸۲	۲. وظایف کمیسیون اروپایی
۸۷	فصل سوم: جایگاه پارلمان اروپایی
۸۹	۱. اختیارات، وظایف و صلاحیتهای پارلمان اروپایی
۹۰	الف) قدرت قانونگذاری
۹۱	ب) اعمال قدرت در بودجه اتحادیه
۹۲	ج) نظارت اجرایی پارلمان
۹۲	۲. رابطه پارلمان با شورا و کمیسیون اروپایی
۹۳	۳. گروههای سیاسی در پارلمان اروپایی
۹۵	ترکیب نمایندگان پارلمان اروپایی
۹۶	۴. امور اداری و مقر پارلمان اروپایی
۹۹	فصل چهارم: سایر نهادهای مهم اتحادیه اروپایی
۹۹	۱. دیوان دادگستری اروپایی
۱۰۱	الف) صلاحیت قضایی دیوان دادگستری اروپایی
۱۰۱	ب) دادگاه بدوی
۱۰۳	۲. دیوان محاسبات اروپایی
۱۰۵	۳. بانک مرکزی اروپایی

۱۰۶	الف) ارکان بانک مرکزی اروپا
۱۰۷	ب) اهداف بانک مرکزی اروپا
۱۱۰	ج) ریاست بانک مرکزی اروپا
۱۱۲	۴. نمودار تشکیلاتی اتحادیه اروپایی

بخش سوم: سیاست خارجی مشترک اتحادیه اروپایی و روابط خارجی اتحادیه با

شرق اروپا و امریکا

۱۱۵	فصل اول: سیاست خارجی مشترک اتحادیه اروپایی
۱۱۶	۱. تلاش در زمینه اجماع در سیاست خارجی
۱۱۹	۲. سیاست خارجی مشترک اروپا در پرتو پیمان ماستریخت
۱۲۵	۳. وزیر امور خارجه اتحادیه اروپایی
۱۲۸	۴. نقش حقوق بشر در سیاست خارجی اتحادیه اروپایی
۱۳۳	فصل دوم: روابط اتحادیه اروپایی با شرق اروپا: روند گسترش اتحادیه
۱۳۴	۱. آغاز روند گسترش یا همگرایی در اروپا در دهه ۷۰ و ۸۰
۱۳۵	الف) تحکیم روند همگرایی اروپا در دهه ۹۰
۱۳۷	ب) روند عضویت ۱۰ عضو جدید
۱۴۰	ج) مشکلات فراوری اتحادیه گسترش یافته
۱۴۲	۲. تأثیرات اقتصادی تجاری گسترش اتحادیه اروپایی
۱۴۲	الف) انجام اصلاحات در روند پیوستن ۱۰ کشور
۱۴۴	ب) انتقال تدریجی به سوی اتحادیه اروپایی
۱۴۶	ج) موقعیت اقتصادی و تجاری اعضای جدید
۱۴۸	فصل سوم: روابط اتحادیه اروپایی با امریکا: مناسبات فراتلانتیکی
۱۴۸	۱. روابط امریکا با اتحادیه اروپایی بعد از جنگ جهانی دوم
۱۵۲	الف) مناسبات فراتلانتیکی
۱۵۶	ب) مشارکت و همکاری در زمینه سیاست خارجی

- ج) هویت اروپایی به مثابه چالش در رابطه با امریکا ۱۵۹
- د) تأثیر جنگ عراق بر روابط اتحادیه اروپایی با امریکا ۱۶۳
۲. روابط اقتصادی - تجاری اتحادیه اروپایی و امریکا ۱۶۶

بخش چهارم: جایگاه و قدرت اقتصادی و پولی اتحادیه اروپایی

- فصل اول: قدرت اقتصادی و تجاری اتحادیه اروپایی ۱۷۳
۱. موقعیت و توان اقتصادی اتحادیه اروپایی در سطح جهان ۱۷۴
۲. جداول مربوط به موقعیت اقتصادی - تجاری اتحادیه اروپایی ۱۷۹
۳. ارزیابی تجارت خارجی اتحادیه اروپایی ۱۸۴
- الف) نتیجه گیری آماری تجارت خارجی اتحادیه اروپایی ۱۸۶
- ب) آمار سرمایه در گردش بزرگترین شرکتهای اروپایی ۱۸۹
- فصل دوم: وحدت اقتصادی پولی اروپا ۱۹۱
۱. مروری بر روند وحدت اقتصادی پولی اروپا و معیارهای همگرایی ۱۹۳
- الف) ضوابط وحدت پولی اروپا ۱۹۴
- ب) مرحله پایانی وحدت پولی اروپا: سالهای ۱۹۹۶-۲۰۰۲ ۱۹۵
- ج) معیارهای همگرایی اقتصادی و پولی اروپا ۱۹۷
۲. مزایای وحدت پولی اروپا ۱۹۸
۳. یورو رقیب دلار ۲۰۳
۴. آثار یورو بر تجارت خارجی ایران ۲۰۶

بخش پنجم: سیاستها و ساختار دفاعی و امنیتی در اروپا

- فصل اول: سیاستهای دفاعی و امنیتی در اروپا ۲۱۱
۱. تحول در ساختار امنیتی اروپا ۲۱۱
- الف) مفاهیم جدید امنیتی اروپا ۲۱۵
- ب) سیاستهای نظامی و امنیتی در اروپا ۲۱۸
۲. امنیت اروپا در پرتو همکاری بین اتحادیه اروپایی و پیمان ناتو ۲۲۱

۲۲۱	الف) نقش امریکا و پیمان ناتو در ارتقای امنیت اروپا
۲۲۴	ب) سیاستهای جدید امریکا در حفظ پیمان ناتو
۲۲۷	ج) تعامل اتحادیه اروپایی با پیمان ناتو و امریکا
۲۳۶	۳. سازمان امنیت و همکاری در اروپا
۲۴۰	فصل دوم: سیاستهای دفاعی و امنیتی در اتحادیه اروپایی
۲۴۰	۱. امنیت اروپا در پرتو اتحادیه اروپای غربی
۲۴۳	الف) همکاری بین اتحادیه اروپای غربی و اتحادیه اروپایی
۲۴۵	ب) مواضع انگلیس، آلمان و فرانسه
۲۴۸	۲. ایجاد ارتش مشترک اروپایی
۲۵۲	الف) همکاری فرانسه و انگلیس در ساختار نوین دفاعی اروپا
۲۵۷	ب) راهبرد جدید اتحادیه اروپا برای مبارزه با گسترش سلاحهای کشتار جمعی
	بخش ششم: روابط جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اروپایی
۲۶۰	فصل اول: روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اروپایی
۲۶۰	۱. جایگاه و اهمیت منطقه‌ای ایران برای اتحادیه اروپایی
۲۶۳	۲. اهمیت اتحادیه اروپایی برای جمهوری اسلامی ایران
۲۶۴	۳. روابط ایران با اتحادیه اروپایی از ابتدای انقلاب اسلامی
۲۶۸	الف) گفتگوهای انتقادی
۲۷۰	ب) گفتگوهای فراگیر و سازنده
۲۷۴	۴. تأثیر فعالیتهای هسته‌ای ایران بر رابطه با اتحادیه اروپایی
۲۷۷	الف) موضع اتحادیه اروپایی در خصوص فعالیت هسته‌ای ایران
۲۸۰	ب) مصالحه اروپا و امریکا
۲۸۱	ج) قطعنامه پیشنهادی سه کشور اروپایی
۲۸۴	فصل دوم: روابط اقتصادی - تجاری جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اروپایی
۲۸۵	۱. چشم انداز روابط اقتصادی ایران با اتحادیه اروپایی

- ۲۸۷ الف) اهداف ایران از روابط اقتصادی با اتحادیه اروپایی
- ۲۸۷ ب) اهداف اقتصادی اتحادیه اروپایی از رابطه با ایران
- ۲۸۹ ۲. روابط تجاری جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اروپایی
- ۲۹۴ الف) جداول مبادلات تجاری ایران و اتحادیه اروپایی در سالهای اخیر
- ۲۹۵ ب) ارزیابی روابط تجاری ایران با اتحادیه اروپایی
- ۲۹۸ ۳. موافقتنامه تجارت و همکاری و نهاده شدن روابط
- ۳۰۰ گروههای کاری همکاری ایران و اتحادیه اروپایی
- ۳۰۰ ۴. چالشها و موانع همکاریهای اقتصادی - تجاری ایران و اتحادیه اروپایی

نتیجه

منابع

مقدمه

طی چند دهه گذشته، قاره اروپا شاهد گامهایی بلند و استوار برای اتحاد و وحدت بوده است. این تحرکات، ریشه در عوامل و ویژگیهایی دارند که طی تاریخ، موجب استقبال مردم و حاکمان این قاره از اندیشه و در نهایت طرح اروپای واحد شده است. اشتراک نسبی در فرهنگ، دین، زبان، نژاد، هنر، ادبیات و نوع نگرش نسبت به مسائل انسانی از جمله حقوق بشر، اشتراک در نظام اقتصادی و تجاری، اشتراک در نظامهای سیاسی اعم از امپراتوری، سلطنتی، پارلمانی و لیبرال دموکراسی جملگی مسائلی هستند که همگرایی و وحدت اروپا را تسهیل کرده‌اند. بر همین مبنا، پس از پایان جنگ جهانی دوم، اروپاییان به این نتیجه رسیدند که برای دستیابی به وحدت نسبی، باید با توجه به مشترکات موجود و ضرورت‌های زمانه حرکت کنند.

اندیشه تحقق اتحادیه اروپایی از دیرباز در سر سیاستمداران و اندیشمندان اروپایی بوده است. وینستون چرچیل، نخست وزیر قدرتمند بریتانیا، بعد از جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۴۶ در یک سخنرانی تاریخی در زوریخ بر لزوم تشکیل نهادهای فراقشوری و قانونگذاری در اروپا تأکید کرده و گفته بود: «زمان تشکیل یک خانواده گسترده اروپایی فرا رسیده است. ما باید کاری کنیم که مردم اروپا تا آنجا که ممکن است در این چهارچوب با آزادی و صلح و امنیت در کنار هم زندگی کنند».^۱

با پایان جنگ جهانی دوم، وجود ثبات نسبی ناشی از رقابتهای جنگ سرد از

۱. Colard, Daniel, *Les Relations internationales de 1945 à nos jours*, Paris, Ed. Masson, 1993, p. 34

یک سو و توسعه نهادهای اجتماعی و افزایش دانش عمومی از سوی دیگر موجب پدید آمدن نهادها و سازمانهای منطقه‌ای و بین‌المللی دولتی و غیر دولتی در اروپا شد و این تشکلهای به مرور زمینه مبادلات و همکاریهای منطقه‌ای و قاره‌ای را در اروپا به وجود آورد و به تدریج با ارائه تجربیات موفق از فعالیتهای منطقه‌ای و قاره‌ای، زمینه مناسبی برای تبدیل نمادین ملی به تفکرات منطقه‌ای و جمعی ایجاد شد.

نوع رابطه اروپا و ایالات متحده امریکا، سرنوشت جهانیان در قرن بیستم را رقم زد. دو جنگ جهانی اول و دوم و در پی آن جنگ سرد شاهدی گویا بر این مدعا و نمایانگر وجود مواضع مشترک به منظور حفظ ارزشهای همسو در دو سوی اقیانوس اطلس بود. روند حاکم بر این روابط نشان از آن دارد که تعامل بین اروپا و امریکا به طور بالقوه به عنوان عاملی تعیین کننده در جهت ثبات در عرصه بین‌المللی در قرن ۲۱ عمل خواهد کرد.

به طور کلی وقایع قرن بیستم به تفوق امریکا در صحنه جهانی منجر شد. با نگاهی به تاریخ تحولات بین‌المللی درمی‌یابیم به واسطه شرایط خاص پس از جنگهای جهانی و ظهور کمونیسم و تحولات اقتصادی در سطح جهان، موقعیتی برای دولت نوظهور امریکا به وجود آمد تا با بهره‌مندی از موقعیت جغرافیایی خود و دوری از مراکز بحران خود را به عنوان یک قدرت جهانی مطرح سازد. به نظر می‌رسد در دوران جنگ سرد، زمینه‌ای برای کشورهای اروپایی به وجود آمد تا با بهره‌گیری از فضای موجود به بازسازی و توسعه زیرساختهای خود پرداخته و با استفاده از رقابت میان امریکا و شوروی به جذب سرمایه و امکانات هر دو قدرت به منظور افزودن به توانمندیهای ملی و سرزمینی خود بپردازند. در صورتی که برنامه‌های اروپای متحد با همین سرعت و موفقیت به اجرا درآید، بعید نیست که اروپای متحد در قرن بیست و یکم چالشهای جدی برای ایالات متحده امریکا در صحنه بین‌الملل به وجود آورد.

سنگ بنای اتحادیه اروپایی کنونی بیش از نیم قرن پیش با تأسیس «جامعه

زغال و فولاد اروپا» در سال ۱۹۵۱ به وسیله شش کشور بنیانگذار آلمان، فرانسه، ایتالیا، بلژیک، هلند و لوکزامبورگ در پاریس بنا نهاده شد. هدف از آن هماهنگ کردن سیاستهای تولید زغال و فولاد کشورهای عضو بود. روند وحدت اروپا با امضای معاهده رم و ایجاد «جامعه اقتصادی اروپا» و «جامعه انرژی اتمی اروپا» در ۲۵ مارس ۱۹۵۷ شتاب بیشتری گرفت. هدف از تأسیس جامعه اقتصادی اروپا، ایجاد بازار مشترک و اتخاذ سیاستهای مشترک اقتصادی بود. مؤسسات مشترک سه جامعه بعداً با امضای معاهده‌ای در بروکسل به تاریخ ۸ آوریل ۱۹۶۵ ایجاد شد و از اول ژوئیه ۱۹۶۷ با کلیت واحدی با عنوان «جوامع اروپایی» وارد صحنه اقتصادی - سیاسی جهان شد. هدف غایی این سه جامعه رسیدن به اتحاد سیاسی بود و هر سه جامعه به عنوان کلیت واحدی با عنوان «جامعه اروپا» شناخته می‌شدند.

قرن بیستم شاهد آن بود که در چهارچوب نظام سلسله مراتبی قدرت، قدرت نظامی جای خود را به قدرت اقتصادی داد، به شکلی که کشورهای دارای فناوری، صنعت و اقتصاد برتر در صحنه بین‌المللی حضور مقتدرانه‌تری یافتند. در چنین شرایطی اروپاییان ضمن تلاش در راستای ارتقای توان اقتصادی و نزدیک شدن به جایگاهی بالاتر در صحنه بین‌الملل، اقدام به بازنگری در روابط سنتی و دیرینه خود کرده و خط‌مشی و تدابیر نوینی را به منظور ایفای نقشی جدید در عرصه جهانی ارائه دادند. به نظر می‌رسد، اروپاییان قصد دارند همان‌گونه که در اواخر قرن نوزده و اوایل قرن بیستم به ارائه شیوه نوینی در اداره کشورها موفق شدند، در ابتدای قرن بیست و یکم نیز مدل جدیدی از همکاریهای منطقه‌ای در نظام بین‌الملل به جهانیان ارائه کنند.

دهه ۹۰ سرآغاز تحولات بسیار در قاره اروپا و سرانجام در روابط بین‌الملل بود. به دنبال پایان جنگ سرد و فروپاشی بلوک کمونیست، تغییرات بسیاری در سطح قاره کهن به وجود آمد. در ابتدای دهه ۹۰ با برداشته شدن دیوار برلین، تقسیم اروپا و مرزبندی آن به شرق و غرب پایان یافت و شرایطی پیش آمد که همگرایی اروپایی مشخصه بارز آن است. در صحنه اروپا با فروپاشی شوروی شرایطی ایجاد

شد که کشورهای اروپایی روند همگرایی را در اولویت سیاست خارجی خود قرار دادند. دهه ۹۰ به وجود آورنده هویت اروپایی بود.

با امضای پیمان ماستریخت در دسامبر ۱۹۹۱، اتحادیه اروپا شکل گرفت و جانشین جامعه اروپا شد. اتحادیه اروپا با تأسیس خود برای اولین بار مفهوم شهروند اروپایی را به وجود آورد و هدف از آن، افزایش همکاریهای بین دولتی در امور مالی و اقتصادی، همچنین ایجاد سیاست خارجی و امنیتی مشترک و همکاری در امور قضایی و داخلی کشورهای عضو بود. با امضای پیمان ماستریخت، اتحادیه اروپایی تحت نظارت شورای اروپایی متشکل از سران کشورها و دولتها درآمد. پیمان ماستریخت یا معاهده اتحادیه اروپایی، معاهده مؤسس اتحادیه اروپایی محسوب می‌گردد که از سوی سران دولتهای عضو جامعه اروپا در دسامبر ۱۹۹۱ تصویب و در ۷ فوریه ۱۹۹۲ به امضا رسید و از سال ۱۹۹۵ لازم‌الاجرا شد. به موجب این معاهده به شهروندان هر یک از دول عضو، عنوان «شهروندی اروپا» اعطا گردید. در ژانویه ۱۹۹۵ کشورهای اتریش، فنلاند و سوئد با پذیرش پیمان ماستریخت به اتحادیه اروپا ملحق شدند و بدین ترتیب تعداد اعضای اتحادیه به ۱۵ کشور (آلمان، فرانسه، ایتالیا، اسپانیا، انگلیس، بلژیک، هلند، یونان، لوکزامبورگ، ایرلند، دانمارک، پرتغال، اتریش، فنلاند و سوئد) افزایش یافت. در سال ۱۹۹۷ پیمان آمستردام به امضای ۱۵ عضو اتحادیه رسید و براساس آن اقدامات تازه‌ای به منظور همگرایی بیشتر به عمل آمد. برنامه گسترش اتحادیه به سوی شرق و جنوب اروپا متعاقب مذاکرات صورت گرفته از ماه مه ۲۰۰۴ با عضویت ۱۰ عضو جدید و با در نظرگیری انجام تمام شرایط تعیین شده برای الحاق، عملی می‌شود. لهستان، مجارستان، جمهوری چک، اسلونی، قبرس، اسلواکی، استونی، لتونی، لیتوانی و مالت از اول ماه مه ۲۰۰۴ رسماً به اتحادیه اروپا پیوستند و اتحادیه ۲۵ کشوری را به وجود آوردند. بلغارستان، رومانی و ترکیه در مرحله بعدی قرار دارند. پیوستن ۱۰ کشور اروپای مرکزی، شرقی و جنوبی بزرگترین و بی‌سابقه‌ترین روند وحدت اروپاست.

وحدت پولی اروپا با واحد یورو به مثابه نقطه عطف و بزرگترین سمبل در

روند اتحاد و یکپارچگی اروپا و بزرگترین تلاش برای یکسان سازی واحدهای پولی در جهان است. نیل به پول واحد نماد هویت مشترک اروپا و سبیل وحدت آن است. یورو پول واحد اروپا از اول ژانویه ۲۰۰۲ در ۱۲ کشور عضو اتحادیه اروپا به گردش در آمد و رسماً به عنوان پول رایج این کشورها مطرح شد. ایجاد پول مشترک به وحدت سیاسی و رونق اقتصادی اروپا کمک خواهد کرد. یکپارچگی پولی یکی از آخرین و مهمترین مراحل اتحاد اقتصادی و نهایتاً سیاسی اروپاست. در این مرحله باید تمامی ساختارهای اقتصادی و بویژه ساختارهای سیاستگذاری اقتصادی در این کشورها به سوی یکدیگر همگرا باشند.

دستیابی به سیاست خارجی و امنیتی مشترک یکی از اهدافی است که اتحادیه اروپا در نشستهای اخیر خود، در صدر برنامه‌های کاری قرار داده است. تصویب معاهده ماستریخت در دسامبر ۱۹۹۱ و اجرا شدن آن از ابتدای سال ۱۹۹۵ نقطه عطف و دگراندیشی بارز در عملکرد سیاست خارجی اروپاست.

به طور کلی باید در نظر داشت اهداف اولیه جامعه اقتصادی اروپا که بیشتر اقتصادی و منافع تجاری و گمرکی بود، اکنون بسیار گسترش یافته و زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، قضایی، پولی و فرهنگی را در بر می‌گیرد.

پذیرش پول واحد، سیاست مشترک کشاورزی، سیاست مشترک مهاجرت و پناهندگی، پیمان شنگن، سیاست دفاعی مشترک و تشکیل ارتش اروپا، سیاست اجتماعی مشترک، منشور مشترک اجتماعی و حقوق اساسی، مفهوم شهروندی مشترک، سیاست خارجی و امنیتی مشترک و سیاست مالیاتی مشترک مهمترین طرحهای اتحادیه اروپا برای تبدیل به یک بازیگر مؤثر و قدرتمند در نظام بین‌المللی است که سیر تکاملی آن همچنان ادامه دارد. اتحادیه اروپا بیشتر یک سازمان بین‌المللی است تا یک دولت فدرال و یک ساختمان پیوندی و چند رگه و یک ترکیب مختلط از عوامل بین‌دولتی و فوق‌ملی دارد. کمیسیون، پارلمان و دیوان دادگستری اروپا صور فوق‌ملی آن و شورای اروپایی وجه دیگر آن است. قوانین اتحادیه اروپا الزامی و اجباری است و بر قوانین داخلی کشورهای عضو تفوق و

برتری دارد.

حرکت گام به گام اروپا برای دستیابی به وحدت، بیانگر تمایل دائمی کشورهای عضو اتحادیه اروپا در دستیابی به وحدت سیاسی، اقتصادی و پولی واقعی، پایدار و مستحکم است. در این راستا، سیاستهای اتخاذ شده طی دوره‌های متعدد، از سوی کشورهای عضو نقد و ارزیابی شده و اعضا به بازسازی و تصحیح سیاستهای اتحادیه پرداخته تا به این طریق، فرایند وحدت اروپا عملی شود. اتحادیه اروپایی ۲۵ کشوری با جمعیتی برابر با ۴۵۵ میلیون نفر، بزرگترین حوزه اقتصادی در قاره اروپا و یکی از بزرگترین بازارهای واحد در جهان به شمار می‌رود.

اتحادیه اروپا در حال حاضر به دنبال ایجاد یک اروپای گسترده با نهادهای دموکراتیک است، اروپایی که شهروندان در همه تحولات آن مشارکت داشته باشند و همبستگی و منافع دسته جمعی در صدر اولویتهای نهادهای اروپایی باشد. بدیهی است که جایگزینی برای گسترش اتحادیه وجود ندارد، ولی پیشرفت اتحادیه اروپا که یک روند کند و زمانبر خواهد بود و همواره با اختلاف نظر اعضا مواجه است، مستلزم اصلاح نهادهای داخلی آن اتحادیه است.

با عنایت به اهمیت روزافزون اتحادیه اروپا در سطح معادلات بین‌المللی و با توجه به اینکه این اتحادیه بزرگترین بلوک اقتصادی - تجاری جهان است، نیاز به شناخت آن بیش از هر زمانی احساس می‌شود. کافی است در نظر آوریم ۴ عضو از اعضای گروه ۷ کشور صنعتی دنیا (انگلیس، فرانسه، آلمان و ایتالیا) عضو این اتحادیه‌اند و دو عضو آن (انگلیس و فرانسه) سلاحهای هسته‌ای داشته، عضو دائم شورای امنیت هستند. ۲۲ درصد از کل تجارت جهانی در اختیار ۱۵ کشور عضو اتحادیه اروپاست و ۲۷ درصد از تولید ناخالص جهانی در اختیار ۱۵ کشور عضو این اتحادیه است. با پیوستن ۱۰ کشور اروپای مرکزی و شرقی در نیمه سال ۲۰۰۴ میلادی نقش آن روز به روز در معادلات سیاسی و بین‌المللی افزایش خواهد یافت.

هدف از نگارش این کتاب شناساندن جایگاه اتحادیه اروپا و نوع ساختار نهادی و عملکرد اتحادیه در درون خود و در سطح بین‌المللی است. ضمن بررسی

موقعیت اتحادیه اروپا و نهادهای آن در قاره کهن و در ساختار جهانی، تحولات و موضوعات مبتلابه اتحادیه اروپا و عملکرد ساختاری آن تجزیه و تحلیل شده و خواننده با مسائل اصلی اتحادیه اروپا آشنا خواهد شد.

محدوده زمانی مورد بحث در نوشتار حاضر تحولات اروپا در سالهای بعد از جنگ جهانی دوم که ساختارهای اتحادیه‌ای در دهه‌های ۵۰ تا ۸۰ میلادی بتدریج شکل گرفت تا تحولات و رویدادهای دهه ۹۰ و سالهای آغازین قرن بیست و یکم تا ماه مارس ۲۰۰۴ را شامل می‌شود و البته در برخی موارد بنا بر ضرورت و به منظور روشنگری در بحث به تحولات و اطلاعات سالهای گذشته نیز پرداخته می‌شود.

نویسنده ادعا ندارد که این نوشتار مصون از خطا و اشتباه است و بخوبی می‌داند که در مباحث نظری و تحلیلهای سیاسی دیدگاهها متنوع و متفاوتند و زوایای فکری افراد با یکدیگر اختلاف دارد. امید است این اثر، هر چند اندک، مورد استفاده اساتید دانشگاه، محققان، دانشجویان و علاقه‌مندان به مسائل اروپایی قرار گیرد تا چه قبول افتد و چه در نظر آید.

در این کتاب پس از مقدمه در بخش نخست به روند تاریخی شکل‌گیری اتحادیه اروپایی و اصلاحات ساختاری در آن اشاره می‌شود. این بخش مشتمل بر ۲ فصل است. در فصل اول، روند تاریخی شکل‌گیری اتحادیه اروپایی و در فصل دوم قانون اساسی اروپا؛ اصلاحات ساختاری در اتحادیه اروپایی بحث و بررسی می‌شود.

در بخش دوم عمدتاً به ساختار تشکیلاتی و نهادهای اصلی اتحادیه اروپایی پرداخته شده است. این بخش شامل ۴ فصل است. در فصل اول، ساختار شورای اتحادیه اروپایی، در فصل دوم، ساختار کمیسیون اروپایی، در فصل سوم، جایگاه پارلمان اروپا و در فصل چهارم سایر نهادهای مهم اتحادیه اروپایی بررسی می‌شود.

در بخش سوم، سیاست خارجی مشترک اتحادیه اروپایی و روابط خارجی اتحادیه با کشورهای شرق اروپا و همچنین امریکا خاطرنشان شده است. این بخش ۳ فصل دارد که در فصل اول، سیاست خارجی مشترک اتحادیه اروپایی، در فصل دوم، روابط اتحادیه اروپایی با کشورهای شرق اروپا و در فصل سوم روابط اتحادیه

اروپایی با امریکا و مناسبات فراآتلانتیکی تجزیه و تحلیل شده است.

در بخش چهارم به جایگاه و قدرت اقتصادی و پولی اتحادیه اروپایی، تحقق وحدت پولی اروپا و روی کار آمدن یورو پرداخته می‌شود. این بخش مشتمل بر ۲ فصل است. در فصل اول قدرت اقتصادی و تجاری اتحادیه اروپایی و در فصل دوم، موضوعات مربوط به وحدت اقتصادی پولی اروپا و روند تحقق آن ارزیابی شده است. در بخش پنجم، سیاستها و ساختار دفاعی، امنیتی و نظامی اروپا ارزیابی شده است. این بخش ۲ فصل دارد. فصل اول شامل موضوعاتی چون تحول در ساختار امنیتی اروپا، و امنیت اروپا در پرتو همکاری بین اتحادیه اروپا و پیمان ناتو است و در فصل دوم، سیاستهای دفاعی و امنیتی در اتحادیه اروپایی، بحث و تجزیه و تحلیل شده است.

بخش ششم کلاً به روابط جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اروپایی اختصاص دارد. این بخش مشتمل بر ۲ فصل است. در فصل اول، روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اروپایی و در فصل دوم، روابط اقتصادی - تجاری جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اروپایی مطرح می‌شود. در پایان نیز نتیجه‌گیری کلی از موضوع مورد بحث، به عمل خواهد آمد.

در خاتمه بر خود لازم می‌دانم از همکاری صمیمانه همسر خود خانم خاکساران رضوی در تهیه و تنظیم این کتاب سپاسگزاری نمایم. همچنین از همکاری ارزشمند «سمت» خصوصاً جناب آقای دکتر مرقاتی، اساتید محترمی که به ارزیابی این اثر همت گذاشتند و همچنین سرکار خانم مریم ربانی تشکر و قدردانی می‌نمایم.